

Acad. MIHAIL DOLGAN

Institutul de Filologie
(Chișinău)

**FENOMENUL ARTISTIC ION DRUȚĂ ÎN
VIZIUNEA COORDONATORULUI**

Unică prin concepție și arhitectonică, prin diversitatea de grile aplicate și prin ponderea estetică a investigațiilor, dar și prin caracterul lor voit internațional și internaționalizat, ampla exegeză colectivă *Fenomenul artistic Ion Druță*, realizată în viziunea academicianului Mihail Dolgan și apărută în colecția „Academica” (IV), reprezintă o temerară sinteză valorizantă a întregii opere druțiene în ceea ce are ea fundamental – a scriitorului moldovean cu cea mai mare popularitate, a „clasicului în viață”, cum l-a caracterizat norocos Mihail Gorbaciov, părintele „perestroicii” și al „transparenței”.

Calificativul „clasic în viață” presupune neapărat prezența unui talent nativ de excepție și a unor adevărate capodopere, cum ar fi, în viziunea cercetătorilor lui Druță, *Povara bunătății noastre*, *Biserica albă*, *Clopotnița*, *Casa mare*, *Frumos și sfânt*, *Păsările tinereții noastre*, *Doina*, *Sania*, *Ultima lună de toamnă*, *Toiașul păstoriei*, *Samariteanca*, *Povestea furnicii*... Anume valorile umane și estetice excepționale l-au făcut pe Ion Druță să devină un fenomen artistic profund original nu numai în plan național, ci și în plan internațional. Fenomen artistic în sensul de valoare estetică esențializată și ontologizată la maximum, de etalon poetic-existențial al ființei umane din spațiul mioritic, cu starea dorului și a rugăciunii în suflet. Fenomen artistic cu sensul de mod specific de a fi al moldoveanului / românului cu o concepție particulară asupra lumii, cu o sensibilitate poetică înnăscută și cu un spirit autohton ce focalizează particularitățile definitorii ale creativității naționale. Fenomen artistic cu sensul de model de poeticitate, capabilă să exprime straturile abisale ale ființei noastre în timp, spațiu și istorie, poeticitate ce provoacă uimire și farmec estetic prin descoperirea de noi fațete și semnificații ale cosmosului omenesc, cu parametrii lui constituenți: spiritual, etic, ontologic, religios, filozofic, metafizic. În sfârșit, fenomen artistic cu sensul de simbioză dialectică a actualului cu general-umanul, a naționalului cu internaționalul, a autohtonului cu alolingvul în actul de creație, precum și a lirismului cu dramatismul, a epicului cu baladescul.

Prin cele mai perfecte nuvele, romane și drame poetice, Ion Druță a reușit să dezvăluie lumii întregi adevărata „față” a sufletului neamului dintre Nistru și Prut, frumusețea lui poetică și înțelepciunea-i nepieritoare, credința neclintită în adevăr, în datini și în cele sfinte, verticalitatea și demnitatea, dar și dramele nesfârșite și puterea lui de rezistență, dar și răzvrătirile lui întru căutarea și stabilirea propriei identități. Aceasta în ciuda faptului (sau, poate, tocmai datorită acestui fapt!) că scriitorul nostru s-a aflat, chiar dintru început, într-o neîntreruptă opoziție / „înceleștare” / confruntare cu Puterea, cu vechiul regim totalitar, cu dogmele „realismului socialist” și cu temele „interzise” de cenzură, cu mulțimea de dificultăți prin care a trebuit să treacă poporul, dar și cu critica obtuză, conservatoare, de esență sociologist-vulgară, inclusiv cu confrății de condei invidioși și rău intenționați, și – nu în ultimul rând – cu scrisul iresponsabil și mediocru al epocii.

Ca și Eminescu, Ion Druță a preferat să fie „urât” de către contemporani, decât să nu spună adevărul întreg verde în ochi. Într-o scrisoare inedită către Veronica Micle, clasicul nostru se destăinuia cu amărăciune: „... sunt peste voia mea grăitor de adevăr” în fața

oricui, de aceea sunt unul din oamenii cei mai bine urâți din România. N-a spus-o așa, dar ar fi putut s-o spună cu destul temei și autorul *Poverii*...

Profesorul german de la Universitatea din Heidelberg Klaus Heitmann, unul dintre primii cercetători din străinătate ai operei druziene, era îndreptățit să afirme – încă în 1965! – că primul roman al lui Druță *Frunze de dor*, „cea mai bună operă din toată literatura moldovenească”, vine fățiș în răspăr cu metoda obligatorie – pe atunci – a realismului socialist. „În zadar am încerca să căutăm în această lume arhaică urme ale realismului socialist”, conchidea cunoscutul savant (vezi studiul de răsunset *Limba și literatura română în Basarabia și Transnistria. Așa-numita limba și literatura moldovenească*. – Unele fragmente sunt reținute și în lucrarea de față). Mai mult chiar, romanul de început al lui Ion Druță, fiind considerat „punctul de vârf al inspirației lirice”, e recomandat pentru a fi tradus în limbile de circulație ale lumii în scopul de a ocupa un loc meritoriu în ierarhia literară internațională. Au fost și sunt niște diagnosticări critice cât se poate de exacte și judicioase. Căci, mai târziu, lucrurile s-au desfășurat anume în această direcție. Spre binele scriitorului moldovean!

Cu trecerea anilor, cu sporirea zestrei artistice a lui I. Druță, „contextul” european s-a extins, s-a adâncit, a căpătat contururi multiple și pronunțate. Cercetătorii străini, în majoritatea lor, văd în Ion Druță *un mare poet dramatic în proză*, care posedă o accentuată viziune lirică asupra lumii, vehiculează un limbaj metaforic inedit și are o turnură a frazei în conformitate cu legile poeziei. Într-adevăr, Ion Druță este un neîntrecut poet – și la propriu, și la figurat, poate cel mai mare poet după Eminescu. Poet prin simțire și cugetare, prin viziune folclorică asupra lumii și modul specific de interpretare artistică a realității, poet prin atitudini și efuziuni lirice, prin arta sugestiei metaforico-simbolice și magia cuvântului frumos, poet prin stihia lingvistică a vorbirii populare gnomice și printr-o excepțională ritmicitate și muzicalitate a frazei. De exemplu, critica și publicistica franceză numai în baza unei singure lucrări (e vorba de piesa *Frumos și sfânt – La chose sacrée*, montată la Paris în 1981), îl definește pe scriitorul moldovean drept un autentic „poet dramatic”, al cărui nume poate fi situat în vecinătatea cuvântului „geniu”. Spectacolul a devenit un eveniment remarcabil, ieșit din comun: în marile ziare pariziene „Le Monde”, „Le Figaro”, „L'humanité” au apărut adnotări și recenzii elogioase semnate de Antoine Vitez, Ewa Lewinson, Pierre Marcbabu, Michel Cournot ș.a. Ion Druță e considerat de către toți o celebritate, un dramaturg care este cel mai „jucat” în Rusia. Cităm un pasaj din Antoine Vitez:

„E pentru prima dată când Druță e jucat la noi, deși el a ajuns celebru la sine în țară, în toată Uniunea Sovietică, precum și în multe alte țări. În genere, noi știm prea puțin despre moldoveni și nu ne prea dăm seama că idiomul lor e înfrățit cu al nostru; ei vorbesc „latina” ca și noi, iar patria lor e unul din teritoriile de limbă română. Să-l primim deci binevoitor pe Ion Druță, a cărui aproape întreaga operă mărturisește în favoarea pământului natal, precum și a Marii Istorie, care l-a traversat de nenumărate ori cu tulburările ei.”

La spectacol a asistat și Ion Druță. Cunoscutul teoretician și istoric literar din România Adrian Marino, scriind mai târziu eseul *Ion Druță la Paris*, a ținut să menționeze:

„Aveam în fața mea un talent nativ, foarte apropiat de izvoarele inspirației sale: Moldova, pământul natal, etica tradițională țărănească, o anume religiozitate cosmică. Răspundea în fraze simple, gândite, care exprimau convingeri profunde, într-o limbă moale nemaiauzită din copilărie. Nimic artificial, nimic simulat, nimic crispat. O astfel de sinceritate cucerește, iar sala devenise tot mai caldă, mai receptivă. Compasiunile autorului, ideile sale, programul său literar, social și moral erau – adesea – în antipodul așteptărilor „pariziene”... Ni se comunica totuși o experiență umană esențială, față de care toate „estetismele” și „formalismele” pălesc”. („Pălesc”, am adăuga noi, și unele avangardisme „postmoderniste”, fie spus în paranteze.)

Desprindem din acest eseu ideea-surpriză pe care I. Druță o mărturisește pentru prima dată: finalul piesei *Frumos și sfânt* – moartea ciobănașului, găsit după două săptămâni înconjurat de oi, i-a fost povestit de scriitorul român D. R. Popescu ca un fapt autentic. Importantă și actuală este și concluzia esteticianului (formulată încă în 1981!): „Ion Druță mi-a lăsat nostalgia scriitorului de mare caracter, fără nici un viciu al „vieții literare”. Deci el există, el trebuie să existe în întreg spațiul limbii române” (eseul face parte din lucrare).

Până și în Japonia au fost traduse cele mai populare povestiri pentru copii ale lui I. Druță. Până și la Honolulu din îndepărtatele insule Hawaii (SUA) a văzut lumina tiparului o carte întregă de circa 300 de pagini intitulată *Toamnă moldovenească* (în engleză: *Moldavian autumn*, 2001), incluzând piesa *Casa mare* și cele mai reprezentative nuvele și povestiri ale scriitorului nostru. Iar cunoscuta revistă americană „Icarus” (New York) din 1995 publică, printre cei 15 scriitori-exponenți de vază ai fostelor republici unionale, și pe Ion Druță cu minunata-i nuvelă *Samariteanca* (tradusă din rusă de Sonia Melnicov), cu o fotografie, cu un succint portret de creație și cu informația prețioasă cum că piesa druțiană *Casa mare* a fost jucată în peste 100 de teatre ale lumii!

Într-un studiu substanțial, consacrat lui Ion Druță – *Istorie și identitate în romanele lui Ion Druță* (în original: „History and identity in the novels of Ion Druță”), doctorul în istorie din Statele Unite ale Americii Keith Hitchins, care s-a aplecat adeseori asupra culturii și literaturii din România și Basarabia, se arată a fi „fascinat” de „superba vocație artistică” a prozatorului moldovean în evocarea faptelor istorice și a efectelor acestora asupra „minților individuale și a conștiinței colective”. Apreciind înalt tipul de roman istoric creat de I. Druță, savantul conchide judicios: „Pentru I. Druță, țărani sunt adevărați creatori ai istoriei, deoarece ei poartă poverile societății și mențin unitatea comunității de-a lungul veacurilor prin păstrarea credinței și a valorilor, precum și prin transmiterea acestora generațiilor viitoare. Nu există o afirmare mai frapantă a credinței sale în misiunea țaranului decât contrastul izbitor ilustrat în *Biserica albă* dintre Ecaterina Mare a Rusiei, împreună cu cei de la curtea sa, și țărana Ecaterina «cea mică», cu sătenii și vecinii ei” (studiul figurează în cartea de față).

Cele peste 3100 de surse artistice și critice privind creația polifonică a scriitorului, înglobate în cuprinzătoarea biobibliografie *Academicianul Ion Druță: prozatorul, dramaturgul, eseistul* (întocmit de un grup de lucrători de la biblioteca academică „Andrei Lupan”), vorbesc de la sine și cu probe de netăgăduit de popularitatea enormă a lui Ion Druță la noi și în lume.

Chiar numai faptele arătate mai sus, la care se adaugă cele opt volume a întregii creații în curs de apariție, îl îndreptățesc pe autorul *Poverii bunătății noastre* să beneficieze de **Anul Druță** la cei 80 de ani împliniți.

Dintre toți dramaturgii contemporani doar unul Ion Druță din Moldova a avut norocul să intre dimpreună cu piesa sa *Apostolul Pavel* în cel mai sfânt și cel mai pătimit lăcaș al moscoviților – în Soborul Bisericesc al Mântuitorului Iisus Hristos (anume aici în august 2004 a fost montată sus-numita piesă).

În genere, distinși critici și istorici literari din Rusia, prin cărți aparte, prin studii și articole solide, prin recenzii și interviuri au trudit nespuse de mult pentru netezirea drumului spre glorie al lui Ion Druță, pentru descifrarea fenomenului lui artistic ieșit din comun, pentru configurarea unei imagini fosforescente a scriitorului nostru. Îi avem în vedere, în primul rând, pe Valentin Oskočki (reținut în monografie), Vladimir Gusev (la fel), Igor Dedkov (la fel), Nina Velehova (la fel), Natalia Krâmova, V. Maximova, precum și pe actorii celebri Igor Ilinski, Liubov Dobrjanskaia, Evghenii Lebedev, Rufina Nifontova, Alexandr Zbruiev, Vladimir Samoïlov ș.a.

Iar în Țările Baltice – în Letonia, Lituania și Estonia, Ion Druță este ca și cum acasă la el: este aproape integral tradus, despre el se scrie ca și despre scriitorii băștinași, piesele

lui, în majoritatea lor, au fost montate aici într-o perioadă când Moldova le trata cu refuz. Nu întâmplător, cele zece volume ale Enciclopediei Moderne de Literatură din țările est-slave, baltice și euroasiatice îi rezervă lui Druță un spațiu de tocmai 7 pagini (în vol. 6, 1982)!

Prezența lui Ion Druță în prim-planul realităților literare rusești (desigur, aici și-a spus cuvântul și editarea masivă a operei lui în traducere și în original) a făcut pe autorii unei importante Enciclopedii Britanice din 1982 (apărute la Londra în limba rusă: *Новейшая энциклопедия русских и советских писателей*) să-l introducă pe moldoveanul Ion Druță printre „scriitorii ruși”.

O imagine despre Druță și mai adecvată, mai încadrată în matricea stilistică a neamului, o prezintă critica și istoria literară din România. Mai cu seamă de când a devenit Membru de Onoare al Academiei Române (în 1990), popularitatea lui Ion Druță a început să crească aici tot mai mult și mai mult. E drept, și până la această dată dramele lui (nu însă și romanele!) erau bine cunoscute în teatrele din principalele orașe ale Țării (Iași, Cluj-Napoca, Timișoara, Craiova, Bacău etc.), unde au fost deseori montate și despre care s-au scris în presa de specialitate zeci de cronici teatrale. Dar acum creația lui I. Druță, îndeosebi romanele *Povara bunătații noastre* și *Biserica albă* sunt frecvent incluse și comentate în majoritatea manualelor școlare, în diverse monografii solide despre evoluția romanului românesc contemporan, în dicționarele esențiale, precum și în cele mai remarcabile istorii literare ale literaturii române de la începuturile ei și până în prezent. Câteva concretizări: Anton Cosma. *Romanul românesc contemporan* în 2 volume; Ion Rotaru. *O istorie a literaturii române* în 7 volume; Dumitru Micu. *Scurtă istorie a literaturii române* în 4 volume; Marian Popa. *Istoria literaturii române de azi pe mâine* în 2 volume; Catinca Agache. *Literatura română în țările vecine*; *Dicționarul Esențial al Scriitorilor Români* (coordonatori: Mircea Zăciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu); *Dicționarul General al Literaturii Române* în 6 volume (coordonator: Eugen Simion) ș.a.

Hermeneutica druțiană datorează mult – în dezvoltarea operei ca fenomen estetic și în elucidarea unor probleme mai încălcite – unor specialiști valoroși din România ca: Valeriu Cristea, Ion Rotaru, Theodor Codreanu, Anton Cosma, Marian Barbu, Ștefan Oprea, Ion Simuț, Mircea Ghițulescu, Petru Sălcudeanu ș.a. Reținem o judecată de valoare formulată de cunoscutul critic și istoric literar Ion Rotaru:

„Ion Druță este un scriitor din spița clasicilor români Creangă, Sadoveanu, Coșbuc, Caragiale, în chip anume un scriitor „popular”, în accepția largă, povestitor înăscut și un mare „savant” cunoscător al limbii române, de la izvoarele ei cele mai pure. Printre contemporanii de generație el poate sta alături de Marin Preda, Eugen Barbu, Fănuș Neagu sau Nicolae Velea, cu specificarea că între moldovenii de azi el este cel mai mare”.

Mai spicuim și din alți exegeți: Druță „reprezintă miracolul din proza românească a Basarabiei postbelice, comparabil cu ceea ce Constantin Stere a însemnat pentru perioada interbelică”; este „un monument al literaturii române din Basarabia, un adevărat fenomen, nemaifântălnit în celălalte spații” (Catinca Agache); „opera lui Druță impune un scriitor inconfundabil, unul dintre cei mai mari pe care i-a dat românitatea în a doua jumătate a secolului XX” (Ilie Rad).

Tot critica română a adus lumină și asupra așa-zisului „sămănătorism” al prozei lui Ion Druță. Istoricul literar Zigu Ornea, în studiul *Simboluri ale dăinuiri de neam*, vorbind de viabilitatea romanului lirico-simbolic ca o formulă narativă specifică pentru a doua jumătate a sec. XX, remarcă: „Important, la urma urmei, nu e tipul narațiunii, ci valoarea ei estetică în sine. *Vetustul sămănătorism, cu lirismul său idilizant, n-are nimic comun cu proza, puternică și viguroasă, a dlui Ion Druță*”. Iar criticul Valeriu Cristea opinează, mai nuanțat, că proza lui Ion Druță a depășit ideologia sămănătorismului și că „prin acest mare exponent”, sămănătorismul a făcut trecerea „de la minor la major, de la lipsa de valoare

sau de la valoarea modestă la valoarea de nivel național și european” (*Judecăți de valoare despre Ion Druță* // „Literatorul”, nr. 5, 1995).

Recent, Eugen Simion, o somitate în domeniul filologiei, luând în dezbatere într-o accepție mai largă problema tradiționalismului și modernismului în poezie, face următoarele delimitări și disocieri de rigoare: „Tradiționalismul și modernismul sunt concepte *ideologice*, nu *estetice*, și că, în multe cazuri, ele se amestecă în poezie [...], se face o confuzie de criterii în critica literară. Poezia nu este bună sau rea pentru că elogiază satul tradiționalist sau orașul civilizată, poezia este bună sau rea în funcție de substanța ei lirică interioară și de capacitatea ei de expresie ...” („Literatura și Arta” din 10 iulie 2008). Același lucru se întâmplă și în cazul prozei sau dramaturgiei.

În Moldova, judecând doar după biobibliografia în curs de apariție (*Academicianul Ion Druță: prozatorul, dramaturgul, eseistul*), s-a scris enorm de mult, cel mai mult decât oriunde și cel mai mult decât despre oricine: s-a scris de bine și de foarte bine (de cele mai multe ori), s-a scris (și se mai scrie) însă și de rău și de foarte rău, discutându-se în contradictoriu și atrăgându-l pe autor în polemici malițioase sau chiar ponegritoare. În sus-numita *Biobibliografie* am specificat o rubrică aparte pe care am intitulat-o *Autori care l-au comentat pe Druță într-o lumină defavorabilă*. Compartimentul a însumat vreo 100 de bucăți *negative* în raport cu cele peste... 3000 de înregistrări de momente *pozitive*!

Cei mai docti interpreți ai operei druziene au fost și sunt criticii și istorii literari autohtoni V. Coroban, Gh. Mazilu, H. Corbu, M. Cimpoi, E. Botezatu, N. Bilețchi, I. Ciocanu ș.a., multe dintre studiile lor mai realizate fiind antologate în această monografie.

E drept, tot un reprezentant al Academiei, dr. în filozofie Dumitru Tăbăcaru, a semnat în gazeta „Moldova socialistă” cel mai denigrator material și cu cele mai grave învinuiri ideologice la adresa lui Ion Druță: *O ciutura de băutură amară* (din 12 martie 1970, vizând romanul-capodoperă *Povara bunătății noastre*). În timp ce mai târziu criticul român Valeriu Cristea va scrie un frumos articol intitulat *Un sat mai puternic decât istoria: Ciutura*, Tăbăcaru, îndemnat de forurile superioare comuniste, lovește direct în Druță cu aceeași metaforă a acestuia, dar întoarsă pe dos, umplând-o cu un sens peiorativ: „ciutura” nu mai reprezintă o „găleată sau un vas făcut dintr-un trunchi scobit, care servește la scos apă de izvor din fântână”, așa cum arată *Dicționarul Explicativ al Limbii Române*, ci un vas oarecare „bun” doar pentru a turna cuiva „o băutură amară”, adică ce are gustul fierii, pelinului, chininei – o băutură murdară, care nu potolește setea, ci produce repulsie, greață. Și recenzia de pomină, dar și istoria apariției acestei recenzii, mărturisită de prozatorul M. Gh. Cibotaru (lucru absolut necunoscut) și-au găsit loc în cuprinsul cărții.

Paradoxal lucru, dar în același an, 1970, același roman *Povara bunătății noastre*, de astă dată fiind susținut la Premiul de Stat al U.R.S.S. de către Ion Ciocanu într-o recenzie laudativă, publicată în gazeta Universității de Stat din Moldova, s-a transformat într-un adevărat „bumerang”: i-a traumatizat destinul de profesor universitar de mai departe – a fost îndepărtat din învățământ pentru totdeauna (materialele respective pot fi citite în prezenta lucrare).

Și în acest început de mileniu Ion Druță nu este lăsat în pace, este subminat și nu arareori atacat cu sau fără motiv – și de către „veterani”, dar și de către unii negatori postmoderniști (mai ales!).

Acceptate unanim sau puse la îndoială de către unii, cărțile lui Druță (de nuvele și romane, de drame și eseuri) își au fața lor aureolată, își au adevărul și înțelepciunea lor artistică, își au neliniștile palpitate și zvâcnitul de mercur viu al unei conștiințe artistice superioare, mereu dornică de confruntări în dezermormântarea adevărului și frumosului, mereu însetată de depășire și perfecționare. Ele, cărțile maestrului, ne ajută să ne descoperim propriile aurării ale sufletului și spiritului de moldovean cu toate rădăcinile autohtone

sănătoase și în continuă lucrătură. Încă un lucru se mai cuvine adăugat: ele ne-au scos și ne scot în lume, cum se zice...

E locul să accentuăm în mod deosebit caracterul inovator al monografiei. Metodele tradiționale de cercetare de multe ori se dovedesc a fi ineficiente sau chiar incapabile să investigheze opera druțiană în adâncime, cu multiplele ei conotații conștiente și „inconștiente”. În aceste cazuri însă rezultate de mare eficiență hermeneutică ne fâgăduiesc modernele / postmodernele metode de studiere a textului artistic, cum este teoria psihocritică a „mitului personal” după francezul Charles Mauron (exegeza *Des métaphores obsédant au mythe personnel*), teoria poeticului și a poeticității după criticul structuralist francez Mikel Dufrenne (exegeza *Poeticul*), teoria „operei deschise” după cunoscutul semiotician italian Umberto Eco (exegeza *Opera aperta*), în lumina căreia scrierile lui Druță se pretează la infinite și inepuizabile interpretări, precum și intertextualitatea, semiotica ș.a. Unele studii ale subsemnatului, ale Tamarei Cristei, Anatol Moraru, Ana Ghilaș ș.a. demonstrează că aceste metode, aplicate fiind cu abilitate la analiza dominantelor imagistice și stilistice, ne permit să pătrundem mai profesionist în structurile adânci ale lirismului druțian.

Imagina ce se desprinde din multele și variatele studii, articole, materiale critice aparținând cercetătorilor literari moldoveni, români, ruși, germani, francezi, americani, izraelieni etc. este una dintre cele mai favorabile, de înaltă prețuire, admirație și venerație a celui mai valoros scriitor național al Basarabiei din a doua jumătate a sec. XX, adevărat scriitor al poporului care e legat cu trup și suflet de oamenii și natura meleagului, de istoria și tradițiile lor de secole, de creația folclorică și de graiul lor poetic, de filozofia și înțelepciunea lor, de întreaga lor spiritualitate muiată în cântece de „frunză verde”, în mitologie și dor mioritic, în sacru și biblic.

* * *

Scriitor al poporului din Republica Moldova, academician a două academii naționale, doctor honoris causa al Universității de Stat din Moldova, președinte de Onoare al Uniunii Scriitorilor din Moldova, Laureat al Premiului de Stat (proaspăt), Cavaler al Ordinului Republicii, la activ cu opt volume de scrieri alese în curs de apariție, cel mai îndrăgit scriitor al cititorilor de la noi, Ion Druță-octogenarul, vine în **Anul Druță** încărcat ca o adevărată albină muncitoare, având în toate genurile și speciile cultivate adevărate capodopere. Aname aceste capodopere druțiene și se află în centrul investigațiilor multiaspectuale ale oamenilor de știință din republică și din alte țări. În linii esențiale și generale, *Fenomenul artistic Ion Druță* nu repetă anterioara lucrare în două volume *Opera lui Ion Druță: univers artistic, spiritual, filozofic* din 2004 (întocmită și coordonată tot de subsemnat), deși unele dintre cele mai substanțiale materiale vor fi preluate și de aici, într-o variantă prescurtată. În principiu, prezenta monografie se constituie din studii și articole noi, profund originale, „extrase” dintr-o arie geografică cu mult mai extinsă, mai variată, mai esențializată, exegeze care examinează creația druțiană atât în cheie tradițională, cât și pe calea unor metode de cercetare moderne sau chiar postmoderne (lucrarea cuprinde peste o sută de materiale mai mari sau mai mici, semnate de autori din peste zece țări). Principiul călăuzitor în selectarea / comandarea studiilor a fost, pe de o parte, cel al calității, al valorii intrinseci, al contribuției personale palpabile, iar pe de altă parte, cel al deschiderii profesionale a exegeților față de modelul artistico-poetic al lui Druță, accentul principal căzând pe studiile *favorabile* scriitorului, lăsând la o parte polemicile sterile și intervențiile critice pripite, mânioase, nedrepte până la urmă. Ceea ce nu înseamnă că cititorul nu va putea descoperi în monografie și unele materiale accentuat critice, cu sugestii și obiecții, cu puncte de vedere aparte sau chiar distonante, care nu prea „cadrează” cu orientarea-pivot a lucrării, precum și cu polemici propriu-zise, cum ar fi, de exemplu, polemica rușilor Iurii Zubkov și Boris Lvov în jurul spectacolului *Casa*

mare montat la Moscova. Toate acestea vor spori interesul pentru lectură și vor scoate în vileag diferite niveluri de mentalitate interpretativă.

Indiscutabil, exegeza colectivă *Fenomenul artistic Ion Druță* nu este o simplă înmănunchere de studii și articole critice orânduie mai mult la voia hazardului, ci o construcție hermeneutică îndelung cumpănită și bine încheată din punct de vedere teoretico-estetic și literar-artistic. Majoritatea studiilor analitice, prin arhitectonizarea lor fericit geometrizată în baza unor criterii aplicate, se „strălucesc” unul pe altul, se dezvoltă unul pe altul, se adâncesc (uneori polemizând în surdina), se completează reciproc. Sunt dezbătute aici mai multe aspecte cu totul originale, sunt formulate și unele judecăți de valoare particulare, sunt lansate aserțiuni și opinii discutabile, sunt atrase idei care se întretaie, se ciocnesc, se reiterează dialectic. Dar toate investigațiile propriu-zise sunt scrise „cu fața spre Druță”, dacă se poate spune așa, din perspectiva înțelegerii și respectării poeticii și pozițiilor sale scriitoricești...

În cele ce urmează vom dezvălui succint cuprinsul *propriu-zis* al lucrării colective de față.

E în firea lucrurilor ca ea, lucrarea, să se înceapă cu un cuvânt de „bлагословие” la adresa scriitorului-octogenar și a temerării lucrări consacrate operei sale din partea aceluia care a inaugurat și „curează” colecția „Academica” – Președintele Academiei de Științe a Moldovei Gheorghe Duca: *Academicianul Ion Druță – scriitor care ne reprezintă neamul*. Eseul lui Mihail Dolgan *Cuvântul și duhul trăiesc prin credință* urmărește să-l încadreze pe scriitor în contextul timpului și al literaturii contemporane, scoțând în prim-plan câțiva dintre parametrii spirituali și creativi definitorii ai artistului Ion Druță. Amplul și detaliatul *Curriculum Vitae*, întocmit de academicienii Mihail Cimpoi și Mihail Dolgan, fixează cu exactitate date și manifestări din viața și activitatea prodigioasă literar-artistică, cultural-spirituală și social-politică a omagiatului, o comentează critic și o însoțește cu atitudini apreciative, acolo unde e cazul. Într-o manieră specifică, atrăgătoare, Vlad Ciubucciu ne invită, apoi, să facem cunoștință cu rămurosul arbore genealogic al lui Ion Druță.

Cele trei portrete literare de sinteză, scrise în cheie enciclopedică de Mihail Cimpoi, Ion Rotaru (din România) și Michael Bruchis (din Israel), îl înfățișează pe Ion Druță în trei ipostaze caracteristice: din perspectivă pur estetică (cu unele reproșuri artistice ce i se pot face), din perspectiva încadrării operei lui în timp, spațiu și istorie și din perspectiva contextului social-politic al epocii (cu toate învinuirile ideologice ce i s-au adus și cu toate obstacolele pe care a trebuit să le înfrunte). Prin articolul *Scriitorul Ion Druță în mediul academic al oamenilor de știință*, acad. Haralambie Corbu a scos în vileag un aspect din activitatea lui Druță despre care nu s-a vorbit la noi până în prezent: realizările concrete ale scriitorului în sfera științei și culturii, în sfera valorificării unor scriitori-înaintași nedreptățiți.

Bogația și varietatea de studii și articole colective au determinat aspectul policrom-complex al monografiei *Fenomenul artistic Ion Druță*, cu o organică orchestrație a „părților” în întreg și a „întregului” cuprins în părți. Lucrarea se constituie din 7 mari compartimente centrate în jurul unui nucleu teoretico-estetic de asamblare sau în jurul altor criterii de structurare, care ca și cum se „dictează” și se „organizează” din interior, dintr-o foarte desfășurată „Addendă” și dintr-o „Anexă” consistentă.

Enumerăm compartimentele de bază ale exegezei, axate pe multiple probleme de primă importanță: *Talenta înăscut în fața neamului și a istoriei; Poeticitatea ca viziune și stil individual; Național și general-uman în opera lui Ion Druță. Personaje, imagini arhetipale, mitologie; Sacru și profan în creația lui Ion Druță. Metode de investigare tradițională și modernă a textului artistic; Teatralitate și viziuni cinematografice în opera lui Ion Druță; Ion Druță în contextul literar european și Eseuri, atitudini, evocări*. Fiecare compartiment înglobează câte 8-10 autori, aranjați, intenționat, într-o ordine anume, ordine

care să cuprindă delaolaltă savanți autohtoni, din România, din Federația Rusă, din alte țări mai apropiate sau mai îndepărtate.

Astfel, primul compartiment întrunește studii semnate de moldovenii H. Corbu, Gh. Mazilu și R. Corcodel, de românii V. Cristea, Th. Codreanu și C. Agache, de rușii Vl. Gusev și V. Oskotki, de americanul Keith Hitchins. Toți însă investighează, în linii mari, una și aceeași problemă: cum istoria zbuciumată a moldovenilor se transformă în artă veritabilă sub pana unui talent înăscut, care este raportul dintre document și ficțiune în romanul istoric, ce este „memorie arheală” și cum se încadrează Druță în matricea stilistică românească, rolul țaranului și al pământului în constituirea neamului mioritic, valorile etice primordiale, conștiința dezvoltată a demnității, dreptății și a credinței, fenomenul artistic Druță ca expresie a unei epoci zguduite de mari cutremure social-politice, satul ca simbol al dăinuirii și al rezistenței, explicarea polemică a cauzelor obiective și subiective privind concepția scriitorului asupra istoriei și culturii noastre, asupra limbii și creației populare ș.a.

La una din întrebările cele mai ușoare, dar, în același timp, și cele mai „grele” în contextul realităților specifice din republica noastră: care este denumirea corectă a limbii pe care o vorbesc moldovenii, Ion Druță a răspuns simplu și exact ca bună ziua: „Firește, limba română...”. Au urmat imediat mai multe explicații, nuanțări, specificări, sfaturi, chiar îndemnuri (vezi: *Răscrucea celor proști*). Unele dintre acestea convin, altele pot să nu convină... Un lucru însă e clar: Ion Druță care a fondat și a condus la Riga prima gazetă cu grafie latină „Glasul”, Ion Druță care e considerat de înșiși specialiștii din România că este „un mare „savant” cunoscător al limbii române, „de la izvoarele ei cele mai pure” (Ion Rotaru, Valeriu Cristea), Ion Druță care și-a împletit odată pentru totdeauna propriul destin – omenesc și artistic – cu destinul dramatic al baladei *Miorița* – „evanghelie a neamului” (comentând-o cum n-a mai făcut nimeni altul și concretizând-o apoi în „Lumânarea recunoștinței”), cu destinul *Bibliei* românești de la 1688 și al *Cazaniei* lui Varlaam, cu destinul marilor noștri clasici Neculce, Cantemir, Eminescu, Creangă, Sadoveanu, Mateevici, Stere, Ion Druță care s-a pătruns de geniul lui Lev Tolstoi (lucrarea *Întoarcerea țărânei în pământ*), dar și de geniile lui Ștefan cel Mare, Dimitrie Cantemir, Petru cel Mare – un astfel de Ion Druță nu poate fi calificat cu atâta ușurință drept un reprezentat al „moldovenismului” în genere, cu atât mai mult, al „moldovenismului primitiv”. Ori nu cunoaștem în adâncime lucrurile – și atunci, fără să vrem, greșim; ori le cunoaștem, dar le „țânuim” de noi înșine – și de alții – și atunci greșim conștient de două ori. Graiul moldovenesc este mult prea frumos ca să fie urât de către unii dintre noi până la dușmănire. Creangă și Eminescu n-ar fi procedat așa.

Accentuez: *graiul moldovenesc*, nu limba moldovenească. Acel grai strămoșesc despre care acad. Eugen Simion avea să rostească aceste înălțătoare cuvinte-îmn: „Graiul basarabean cu moliciunile și sfătoșeniile lui, cu ritmurile lui târăgănite și cu râsu-plânsul din vocabulele lui late ca o stepă și colorate ca dimineața unei coline de vară... are farmecul, are grația și are înțelepciunea lui” (Unitatea limbii române, 1994).

În pofida acestui fapt neîndoielnic, unii savanți – puțini la număr totuși – mai continuă să confunde știința cu politica, problemele de filologie cu cele de ideologie, lăsându-se ușor influențați de anumite „etichetări” călătoare neverificate. Regretabil!

În aceeași cheie ar putea fi înfățișate – evident, luând în calcul specificitatea problemelor abordate, – și esența celorlalte șase capitole substanțiale, la realizarea cărora și-au dat concursul atât specialiștii cu nume V. Coroban, K. Heitman, N. Velehova, A. Cosma, I. Simuț, E. Botezatu, L. Cemortan, I. Dedkov, E. Țau, T. Melnic, P. Miron, A.-M. Plămădeală, I. Ungureanu, V. Apostol, G. Vieru, cât și mai tinerii cercetători T. Roșca, A. Ghilaș, T. Butnaru, V. Fonari, V. Fedorenco, A. Moraru, L. Grosu, S. Grama, I. Bradu, A. Vartic și alții.

Peste tot însă am urmărit ca materialele scrise în original să fie transpuse în limba română, totodată unificând și precizând setul de trimiteri științifice (l-am plasat la finele articolelor).

De regulă, în obiectivul criticilor și savanților s-au aflat – sub cele mai diverse aspecte literare și științifice – absolut toate direcțiile de manifestare ale prolificului om de creație: nuvelistica, povestirea și romanul, dramaturgia și teatrul, scenaristica, literatura pentru copii, propria-i creație poetică, critica literară, publicistica, activitatea culturală și social-politică, legăturile cu școala universitară și preuniversitară, relațiile cu mediul academic al oamenilor de știință etc.

Deosebit de bogat și de multicolor se prezintă capitolul *Ion Druță în context literar european*, cuprinzând mai multe articole din diferite țări: Franța, România, Cehoslovacia, Ucraina, Federația Rusă, Statele Unite ale Americii, Țările Baltice, Israelul (aici și-a adus contribuția și însuși scriitorul, cu care, mărturisesc, am colaborat de minune). Prezintă un interes ieșit din comun mai ales cutremurătoarea scrisoare către Druță a prozatorului spaniol Antonio Herrera, care, audiind la radioul rusesc piesa *Păsările tinereții noastre*, declară cu toată seriozitatea că e gata să se mute cu traiul pentru totdeauna în Moldova, pentru că numai aceasta s-ar potrivi să-i fie patria lui din urmă; apoi articolul lui Nicolae Dabija *Druță la o nouă apariție în limba franceză*, din care aflăm „istoria” editării în limba franceză a celor două volume masive traduse de profesorul Jean Radulesco: un volum conținând romanul *Clopotnița lui Ștefan cel Mare*, iar altul – o selecție din nuvele; apoi opiniile elogioase despre Druță ale marelui poet român Ioan Alexandru; apoi...

Pe aceeași linie de mare interes se înscriu și articolele realizate cu multă artă de publicist din compartimentul *Eseuri, atitudini, evocări* (le citești intrigat și pentru ce se spune în ele, dar și pentru felul cum se spune): *Cu Pușkin împotriva cenzurii* de Ion Ungureanu (din istoria montării tergiversate a unor spectacole drugiene la Moscova), interviul luat de Alexandru Donos lui Ion Ciocanu *Cenzura a afectat întregul proces literar* (cu istorisirea cazului cum a fost înlăturat criticul de la Universitatea de Stat din Moldova din cauza unei recenzii pozitive la romanul *Povara bunătații noastre*), *De ce Ivan Bodiul nu l-a biruit pe Ion Druță* de Andrei Vartic, *De-ale electoratului sau istorii cu Ion Druță* de Andrei Hropotinschi (despre înfierbântatul an 1989, când Druță, în calitate de candidat în deputați ai poporului din U.R.S.S., a avut mai multe întâlniri bătaioase și răsunătoare cu satele și raioanele din nordul Moldovei), „*Macii*” lui *Onache Cărăbuș* de Ion Bradu (niște inspirate meditații ontologice pornind de la *Povara...* drugiă și ajungând la alte poveri, proprii).

Compartimentul *Addenda* acoperă cinci mari subcapitole, intitulate după cum urmează: *Ion Druță vis-à-vis de Putere și de critica conservatoare*; *Din creația poetică propriu-zisă a lui I. Druță* (cuprinzând patru poeme de puternică rezonanță existențială: *Păstori ai cuvintelor frumoase*, *Rugă la sfârșit de veac*, *la sfârșit de mileniu*, *Răscoala unui petic de pământ și Satele mele de baștină*); *Din scrisorile inedite adresate lui Ion Druță sau Verba volant, scripta manent*; *Trei dedicații poetice din multele altele* (semnatori: N. Dabija, G. Ciocoi, I. Hadârcă).

Cele trei scrisori (dintre multele altele) adresate de Ion Druță către mai marii de la Conducere (P. Demicev, M. Zimeanin, Secretarul Uniunii Scriitorilor din U.R.S.S.) în legătură cu stoparea spectacolelor *Casa mare*, *Sfânta sfințelor* și *Oöpemehue*, învederează faptul că scriitorul nostru și-a creat chiar un *stil special* de comunicare cu instanțele superioare – un stil diplomatic și tacticos, bazat pe argumente convingătoare, pe judecăți demonstrative probante – mărturie că mai toate epistolele și-au atins ținta urmărită.

Puțini de tot sunt acei care își mai amintesc de cuvântarea lui I. Druță rostită în 1958 la Congresul al II-lea al Scriitorilor din Moldova, intitulată *Scriitorii și scrisul la Chișinău* (cu unele profesiuni de credință și cu mai multe obiecții critice la adresa literaturii timpului. – Copia cuvântării ne-a oferit-o autorul).

Approape nimeni nu știe despre o scrisoare trimisă la redacție de I. Druță în 1975 referitor la „eșecurile literare” ce i se atribuie. Lucrarea de față publică pentru prima dată această scrisoare. Puțini cunosc astfel de intervenții publicistice de importanță ale lui I. Druță ca: *Hoțul nu poate fi oprit cu metode democratice, Dreptate și nedreptate în Moldova* (un model de articol publicistic evocând pe un cunoscut om politic), *Calea robilor...* Prezentarea lucrării pune la dispoziția cititorului și aceste materiale.

Surprinzătoare și mult instructivă este și corespondența lui Ion Druță cu mari personalități din domeniul literaturii și științei literare din republică și din alte țări. Printre ele figurează astfel de somități, ca germanul Klaus Heitman, americanul Keith Hitchins, românul Ion Rotaru, rusul Leonid Zorin, spaniolul Antonio Herrera, ucraineanul Alexandr Sizonenko etc. Din Republica Moldova, am publicat pentru prima dată – prin bunăvoința maestrului – scrisori captivante trimise de criticul și istoricul literar Vasile Coroban (două la număr), de poetul și eseistul George Meniuc, de poeții Liviu Damian și Vasile Levițchi, de primul învățător Pavel Harabagiu... (Anterior, au mai fost publicate unele epistole de A. Lupan, Gr. Vieru ș.a.). Și binele, și răul, condeierii noștri țineau să le împărtășească în primul rând lui Ion Druță, tot așa cum, căzând la vreo grea strâmtoare, îi cereau vreun sfat înțelept tot dumnealui, maestrului. Și neapărat scriitorul stabilit cu traiul la Moscova (din 1969) era mereu rugat să citească manuscrisele altora, „sita lui estetică” însemnând pentru aceștia judecata și verdictul suprem. Mai putem deduce din lectura scrisorilor adresate lui I. Druță, că în timpurile vitrege ale regimului totalitar, mulți dintre oamenii de creație din Moldova erau nevoiți să ducă o viață duplex (cu și fără „mască”): una de suprafață, cu rostirea de „adevăruri” clișeizate care să fie pe placul *puterii*, și alta în „subsol”, cu rostirea de adevăruri crude, de stări de lucruri sufocante, insuportabile.

În sfârșit, *Anexa* va bucura ochii și sufletul cititorului printr-un mult prea cuprinzător set de fotografii color și alb-negru ale scriitorului în cele mai diverse și neașteptate ipostaze: acasă, la baștină, cu ai săi, la Chișinău, cu scriitorii și alături de scriitori; la Moscova, cu marii artiști ai scenei; în familie și cu familia; cu fețele bisericești și cu oamenii de conducere etc. Fotografiiile au fost puse la dispoziție de Nicolae Răileanu, Mihai Potârniche ș.a. Selectarea și comentarea: Mihail Dolgan.

Indicele de nume (întocmit de Ana Ghilaș), *rezumatul* în limba română, rusă și engleză (realizat de Mihail Dolgan) și *discul* cu cele mai îndrăgite lecturi ale autorului și cu interpretări de text / spectacol ale actorilor preferați încheie neobișnuita monografie colectivă internațională *Fenomenul artistic Ion Druță*.

„Pentru mine a face literatură sau a face teatru este un fel de a trăi”, își formulează scriitorul crezul său artistic în unul dintre multele sale interviuri. Anume în aceasta și rezidă secretul popularității lui Ion Druță – și la noi, și în alte părți. Pentru că autorul capodoperei *Povara bunătații noastre* își trăiește propriile opere artistice ca pe o viață aieva, iar viața aieva – ca pe o veritabilă operă artistică.